

ריבית קצוצה יוצאה בדוינים

א

בהאי דינא דריבית קצוצה איפליגו בב"מ סא: ר' אלעזר ור' יוחנן אי יוצאה בדוינים, דר"א ס"ל דיוצאה בדוינים ור' יוחנן פליג וס"ל דאינה יוצאה בדוינים, ויש לעיין במאי קמפליגי.

אמנם נראה בפשטות דתלי הדבר בהבנת מאי דקאמרי לישנא "יוצאה בדוינים" אי איכא משמעות מיוחדת ללשון זו היינו אי נקטי דווקא לשון זו כפשטות דבעינן הוצאה בבי"ד או דילא אין הדבר אלא אך ביטוי להגדרת הבעלות הממונית.

ואמת דבר ראשונים על אתר (ש"מ ר"ן ועו"ר) קמייתי פליגתא בהכי, ד"א שיוצאה בדוינים לאו דווקא אלא אפי' לצאת ידי שמים אינו בהשבון ואיסורא דעבד עבד לר' יוחנן (ויפו"י לקמן בסו"ד ועין לישנא זו בעניין אחר שתלוי באגב לנידו"ד) ובהכי פליג ר' אלעזר וס"ל דחייב עכ"פ לצאת וד"ש ויעו"ש בראיות שהביאו לדבריהם. אמנם מתוך הדברים הללו היה מקום לדייק דדעת ר' אלעזר לא כ"כ ברירא דשמא אפשר דס"ל דחייבו מעיקר הדין ולא רק לצאת וד"ש וממילא מחלוקתם היא מן הקצה אל הקצה.

אך ישנם שאומרים וס"ל "דר' יוחנן לא פליג אלא דאינה יוצאה בדוינים (והרי דווקא האי לישנא) אבל לצאת ידי"ש ודאי דמחוייב, וגם לשי' זו יש להבין דמאי קפליג ר' אלעזר, וגם ראשונים אלו הביאו ראיותיהם ותיאצו ראיות מאן דפליג, ומ"מ אין כאן המקום להאריך בהסבר ראיותיהם לכאן ולכאן אך ודאי דבעינן למידע במאי קמפליגי (אמנם בגדר לצאת ידי"ש כבר הארכנו במקו"א). ונראה פשיטא דאית לן נפ"מ ברירא בהאי דינא האם נהפך הממון שניתן כריבית לממונו של המקבל וממילא יוכל לעשות בו ככל העולה על רוחו, למוכרו, להורישו וכו' וכן דלא יוצא בדוינים. או דילמא אינו נהפך לממון המקבל אלא נשאר בממונו של תותן ורק אית ליה למיטען ממוני גבן, אך מכיון שנמצא הדבר בידו של המקבל אין ביד הנותן להוציאו.

ב

והנה בגמ' התם אמרי' בטעמא דר' אלעזר "דאמר קרא יוחי אחיך עמיד' (ויקרא כה') אהדר ליה כי היכי דניחי בהדך, ור' יוחנן האי וחי איך עימך מאי עביד ליה וכו' ". אי"כ

מאי דלא' אלעזר מחוייב בהשבה בנידו' בשום דילפינן מהאי קרא, ושומה עלינו לנסות להבין גדר חיוב השבה זה.

דהיה אפשר לומר דאיכא הכא חייב ממונו רגיל או דאיכא חייב ממון חדש שחייב המקבל מעתה לנותן. אך אפשר גם להוסיף דאינו חייב חדש אלא המשך ותוצאה מחיובי הריבית היינו דיכל לתקן את הלאו רק משום שמשיב את ממונו של הנותן כחוב ממוני שישנו אצל המקבל ולפי הנותן.

אך נראה שאפשר לן למיזל בדרכא אחרינא באינו מחייבי הממון הרגילים אלא קאתי מחיובי הסדר החברתי שאל"כ איש את רעהו חייב בלעו, אמנם מתוך הסבר זה היה יותר נראה להבין מ"ט נקטו לשון דלתי' בדיינים שבפשטות עליהן מוטל החיוב לסדר זה ורק מכוחם יכול שיהא חיוב כזה על בעלי הדינים עצמם.

אך נראה דשמא ישנה אפשרות נוספת בהבנת חיוב זה והיא מצד מידת חסידות גרידא, וביאור הדבר - דמעצם הדין או אפי' מצד עצם החיוב של הסדר החברתי אין שום סיבה שדורשת להוציא ממון זה, אך מצד מידת חסידות (שנראה שיסודה מחייב פחות מאשר הסדר החוקי-חברתי) גרידא מחוייב בדבר (ולא דמי לצאת ידי שמים).

ושמא מתוך הסבר זה קצת מובן מדוע יכול לתקן את הלאו במידה מסויימת בלבד, אך אינו מחוייב בכך, דזה אמנם ילפינן האי חיוב השבה מקרא דחי אך עמך היה אפשר יותר ליתן מקום להבנה בשתי האפשרויות האחרונות שהם עצם האפשרויות ליתן מחיה לנותן ולא מעצם עיקר החיוב הממוני שישנו כסף אבל המקבל וצ"ב.

פשיטא וברירא דעכ"פ לברר מאמתי מתחיל חיוב זה, אם מזמן קבלת הריבית או אי נימא דתליא בב"ד, אז שמא חשיב כקנס דהוי אך מרגע שב"ד פסקו חיובו ויש להאריך ויתבאר לקמן.

ג

בגמ' התם אנשינן אדברי ר' יוחנן 'מיתבי הניח להם אביהם מעות של ריבית אע"פ שיודעין שהן של ריבית אינן חייבין להחזירן (והוא תוספתא סוף פ"ה בגמ' ועיי"ש היטב בנו"כ) ומדייקת הגמ' "הא אביהן חייב להחזיר, בדין הוא באביהון נמי לא מחייב להחזיר ואייבי דקא בעי למיתני סיפא הניח להן אביהן פרה וטלית וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהן תני נמי רישא בדיברא וכו' " עיי"ש.

פשטם של דברים במקשי' היאך ס"ל לר' יוחנן באינה יוצאה בדיינים, היינו דלא מחייב בהשבה הרי חזינן בתוספתא דמחוייב בהשבה. ויש להבין את קושיית הגמ' לפי מאי דאמרינן בגמ' לעיל דלא' אלעזר מחייב קאתי מצד מאי דילפינן מקרא דוחי אחיך עמך ולר' יוחנן בלית ליה האי דרשא מהאי קרא לא מחוייב להחזיר, וממילא מאי קשי' ליה לגמרא (ואף את"ל דזוהי הקושי' היאך לית ליה האי בושא הכי איכא תוספתא

שמחייבת לדרוש הכי יש להבין שהרי דילמא ס"ל כר"ע דדרשינן מיניה דבר אחר וממילא לא קשי עליה דלפא).

ועוד, יש לעיין מהו לשון "בדין" באביהון ומי לא מחייב, שהרי לפמשי"כ לעיל לחלק מן הראשונים גם לר' אלעזר לכאוי דינא אבוהון נמי לא מחייב להשיב אלא מחוייב מצד סיבות שונות - כגון מידת חסידות, סדר חברתי, לצאת ידי"ש וכדו', וא"כ לא הוי תי" רק לר' יוחנן. אלא א"ת ולאחר תירוץ זה הגמ' איכא ראי הלמ"ד דלר' יוחנן ליכא שום חיוב אפי' לצאת ידי"ש ובזה פליג ר' אלעזר ויש לעיין.

ד

והנה בהם דינא דהיתומים לא מחוייבים להחזיר יש לעיין טובא, דבגמ' ב"ק קיב'. וכ"כ רש"י בסוגיין בטעם הדבר כתי' "לדידיה קא מזהר ליה רחמנא לבריה לא מזהר ליה רחמנא".

והקשו קמאי (רשב"א ב"ק קיב') "וק"ל א"כ אף בגזלה נאמר כן דהא כתיב והשיב את הגזלה אשר גזל לדידיה אזהר רחמנא לבריה לא אזהר רחמנא" - ונראה דפשיטא ליה דבגזלה ודאי מחוייבים היתומים להחזיר גניבה - גזילה שגזל אביהם.

ותירץ "וניל באסיפא דקרא קא סמיך גכתיב וחי אחיך עמך רמיניה דרשינן באינהו נשך אהדר ליה כי היכי דניחי בהדך וכיון במבעתיה יהיב לא אזהר רחמנא אלא להאי דשקליה דניחי בהדיה אבל לבריה דלא שקליה מיניה לא אזהר טפי מכל אדם מישראל דליתן ליה כי היכי דניחי בהדיה" עכ"ל.

ויש להבין דבריו עד למאוד במאי דקמתרץ במאי דילפינן מסיפא דקרא, הרי אכתי לא ברירא מ"ש מגזילה דגם ליה וגם לבריה אזהר יהבא לדידיה אזהר ולבריה לא הרי בפשטות ביה אפשר לומר בוחר איך הוי קאי גם על בנו ומ"ש. ואמנם את"ל בהאי קרא נאמר בריבית ולא בגזל - א"כ מה ההוי"א בשאלתו - אלא ודאי דגם בשאלתי לא סבר בזו הגורם המכריע בצורת הלימוד שהרי גם אי נימא הרי מ"ט לא נילף בכ"מ ברשה מעין זו - וזו שאלתו).

ומה שכתב במכיון שנתן מדעת שאני, כבר כתי' תוס' בסוגי' דהתם ד"ה אע"פ וז"ל "וא"ת היכי מדייק מיניה בכרשות לוקח דמו דאפילו לאו כרשות לוקח דמו אי"ש דפטורין כיון דמדעת נתן לו ליתנהו גביה בתורת גזילה אלא בתורת הלואה, ולכן אין חייבין להחזיר במליה ע"פ אינו גובה מן היורשין. וי"ל דאע"צ דמדעת נתנם לו איתנייהו גביה בתורתדהוי כנתינה בטעות דלא נתן לשם מתנה אלא בתורת ריבית ומיקרי גזילה בעיניה כיון שמעות בעין והיו חייבים להחזיר אי לאו דברשות לוקח דמי והוי שינוי רשות" עכ"ל. ומוכח בפירוש מדברי התוס' בע"כ הגמ' מיירי דאע"פ שנתן מדעת אכתי חשיב כעין גזילה, ממילא אפ"ל או דפליג הרשב"א עליה דתוס', אך ואז יש להבין סברתו דלכאוי דברי התוס' מוכרחים מהאי דמביאה הגמ' תוספתא זו כראיה להן מ"ד דרשות יורש כרשות לוקח יעוי"ש.

(אמנם ודאי נראה לומר דדברי הרשב"א הוּו אפי' לדין דקימלין דרשות יורש לאו כרשות לוקח כמו שמבואר שם בסוגי' למסקנה וכן פסק הרמב"ם בפ"ה מהל' גזילה ואבדה ה"א וכן בשו"ע בכמה מקומות ואכהמ"ל) אך אכתי בעינן למעיין טובא שהרי בהסבר הסוגי' דברי התוס' לכאוי' מוכרחים ויש להבין סברת הרשב"א.

אמת שגם המשך דברי הרשב"א זקוקים ליתר ביאור בסו"ד כתי' לכאוי' טעמא אחרינא, דלמאן דשקל אזהר בנימי בהדיה ולא למאן דלא שקל, ובתחילת דבריו כתב טעמא משום דיהיב מבעתיה ונראה כשני טעמים שונים יש לעיין. אך היה מקום ליישב דבסו"ד מבאר את דבריו אשר בתחילה דאיכא הכא גזה"ג באיהו מחייב ובני לבו, אך שאני מגזל משום ביחב מדעת' ויש לעיין טובא.

בדברי התוס' שהוזכר לעיל חזינן לכאוי' טעמא אחרינא בהאי דינא דהיתומים לא מחוייבים בהשבת חובות אביהם משום בהוי מלוה ע"פ, ומלוה ע"פ לא גובין מן היורשין אמנם פליגי בהכי הפוסקים אי קיימא לן הכי או דילמא גם מלוה על פה גובין מן היורשין ותליא היאך פסקינן או הוי שיעבודם דאורייתא או דרבנן ואכהמ"ל. ויש לכאור' צורך להבין בדבריהם דלכאוי' בגמ' לא אמרי' האי טעמא ומק"ל להמציא טעם מיוחד, היה מקום לתרץ זאת ולומר וזהו ההסבר למאי באמרי' בגמ' שאותו הנהירה תורם ולא את היתומים אך הוי דוחק.

אמנם אפי"ל דהאי טעמא שהזכיר התוס' במלוה ע"פ לא גובין מן היורשין הוי רק למ"ד התם דרשות יורש כרשות לוקח וכן רק להו"א בשאלת התוס', אך למסקנה ולא קימלין הכי לא ס"ל הן סברא, אך נראה דוחק ויש להבין דבריהם עד למאוד.

ומצינו בראשונים עוד הסבר להך דינא דהיתומים פטורים מלהשיב ריבית שקיבל אביהם, דכתי ששי"מ כשם התוס' שאנן וז"ל 'זאפילו למאן דאמר רשות יורש לאו כרשות ללקח שאכי הכא דאמר קרא וחי אחיך עמך לדידיה אזהיר ליה רחמנא ולא לבריה וכו' ואפילו הניח להם אביהן אחריות נכסים אפשר דלא מחייבי להחזיר לעניין ריבית אע"ג דבגזל מחייבי, דפקע שיעבוד הקרקע מן היורשין באותו ריבית הואיל ופטרינהו רחמנא וכו' " עכ"ל.

ושמא מתוך מה שכתב לעניין תשלום במקום שיש קרקע אפשר נמי למובן למקום בלא השאיר אחריות נכסים בלית להו שיעבוד אבל איכא סתם חוב וגם הוא פקע מתוך מה שהתורה פטרה אותם ויש להעמיק בדבריו.

ה

הרמב"ם בפ"ו מהלכות מלוה ולוה ה"א פסק כא' אלעזר דריבית קצוצה יוצאה בדיינים, וז"ל 'המלוה את חבירו סלע בחמישה דינרים או דאתיים חיטים בשלש וכו' כללו של דבר כל הלואה בתוספת כל שהיא הרי זו ריבית של תורה ויוצאה בדיינים". וכן פסקו רוב הראשונים (ר"ח, רי"ף, רא"ש, פיסקי הרי"ד, ספר התרומות, ר"ן, נ"י ועוד) אמנם הרמב"ם הזכיר דיי"ז בפ"ד מהלכות מלוה ולוה ה"ג ושם בדבריו יש צורך גדול

להבין כוונתו, ו"זל "אעיפ שהמלוה והלוה עוברים על כל אלו הלאוין אין לוקין מפני שניתן להשבון (ד"ז כבר הארכנו בו במקו"א ואכהמ"ל) שכל המלוה בריבית אם היתה ריבית קצוצה שהיא אסורה מן התורה הרי זו יוצאה בדיינים ומוציאין אותה מן המלוה ומחזירין ללוה ואם מת המצוה אין מוציאין מן הבנים", ושם בה"ד "הניח להם אביהן מעות של ריבית אעיפ שהן יודעין שהן של ריבית אינן חייבין להחזיר" ויש להבין בדברים אלו כמה וכמה עניינים.

ראשית, מה שכתב שאין לוקין משום שהוי לרו הנותן להשבון, ולכאוי לפי"ד הכא דמי למשי"כ בריש הלכות גניבה והלכות גזילה שאפשר לו לתקן את הלאו ע"י ההשבה של הממון כמו לאו הנותן לעשה שבגניבה ובגזילה היינו באיכא לאו אם אפשר לתקנו ע"י עשה של השבה. והנה בספר המצוות לרמב"ם מעי קצד' כתי' "הוא שציוונו להשיב את הגזילה בעצמה אם היא נשארת וכו' או לתת דמיה אם נשתנית והוא אמרו יתברך להשיב את הגזילה וכבר בארו במסכת מכות שלא בגזל הוא לאו הניתק לעשה ואמרו הכתוב אמר לא תגזול והשיב את הגזילה וכו' " עכ"ל. ולא מצינו שכתב הרמב"ם מצות עשה כעין זו לגבי ריבית, ויש לעיין. וכבר השיג עליו בזה הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות מצוות עשה יז' וז"ל "שנצטוונו להחזיר הריבית שלקחנו מאחינו, ועניין המצוה הזאת כי כאשר מנענו יתברך שלא לגזול וכו' כך מנענו שלא ניקח ריבית מישראל ואם לקחנו אותו צוה אותנו להשיבו לנותן אעיפ שנתן לנו ברצון נפשו ולא גזלנוהו והוא ג"כ מצות עשה והוא אמרו יתברך אל תקח מאתו נשק ותרבית ויראת מאלוקים וחי אחיך עימד' ודרשו בו אהדר ליה דליחי עמד' ומזה אמר ר' אלעזר ריבית קצוצה יוצאת בדיינים והלכה כמותו וכו' " עכ"ל.

ואמנם כבר עמדו גדולי המחברים על השגה זו ליישב דברי הרמב"ם, ובמגילת אסתר על ספר המצוות כתי' דנכללת מצוות עשה זו במצות השבת גזילה שהזכרנו לעיל, אמנם נראה דאפשר לדחות דבריו, וכן משמע דא"א לומר כן דחזינן לעיל דבכמה וכמה דינים שאני החזרת ריבית מהשבת גזל וממילא קשיי לומר דהוה חדא מצוה.

ובספר מעיין החכמה תירץ דהרמב"ם ס"ל במצוה ל"ת רכז' דקיימל"ן כרבא בתמורה ו' דאי עביד לא מהני וממילא לא צריך למנות מצוה זו, ומאי דס"ל לר"א דדרוש מקרא דוחי אחיך וכו' קאתי לדעת אביו דלא ס"ל לרמב"ם כוותינן בההוא סוגי'.

בדבריו יש לעיין חדא דלא ברירא שדעת הרמב"ם הוי' כרבא, ועוד דאפי' אי נימא דלא מהני מ"ש מגזל דביה לכו"א אית ליה לרמב"ם מצות עשה להשיב את הגזילה כמ"ש לעיל. ועוד דלפי דבריו נפקא דהאי דרשה דוחי אחיך עמד' הוי לאביי ואכן קיימא לן כרבא. וממילא יוכלים אנו לדרוש את הפסוק הנ"ל לא לדינא דריבית אלא לעניין מאי דדרש ר' עקיבא בחיך קודמים לחיי חבירך דלא כבן סטורא, אך לפי"ז יש לברר מ"ט לא פסק הרמב"ם דקיימא לן כר' עקיבא.

וכבר העיר בזה הגאון הגדול ר' ירוחם פישל פערלא זצ"ל בבואורו על הסמ"ג מ"ע כה' (ח"א עמ' קסו') דבאמת ישנם אחרונים דס"ל דלרמב"ם לא קיימא לן כא' עקיבא מטעם דדרשינן האי קרא דוחי אחיך עימד' לדינא דריבית קצוצה יוצאה בדיינים ולא

לדינא דר"ע דשנים שהיו מהלכים בדרך, ועיי"ש בהרחבה בדבריו הנפלאים ויש לעיין טובא.

אך אכתי המשך דברי הרמב"ם אינם ברורים די הצורך במה שכתב "יוצאה בדיינים, ומוציאין אותה מן המלוה, ומחזירין ללוה", דמשמע מתוך דבריו דבי"ד יורדין לנכסי המלוה ונותנים אותם ללוה, ונראה דרך ס"ל לחינוך מצוה שמ"ג, וז"ל "ועלו אמרו זכרונם לברכה (ב"מ סא:) ריבית קצוצה יוצאה בדיינים כלומר שבי"ד יורדין לנכסי המלוה ומוציאין ממנו כמו בגזילות וחבלות. ויש מפרשים שפירשו יוצאת בדיינים לענין כפיה, כלומר שכופין בי"ד את המלוה להחירה בשוטים פשוטין לכל מי שיאמר שלא יעשה מצות עשה" עכ"ל. ומבואר בפשטת ס"ל לדידיה כמ"ד הראשון היינו דירדין לנכסיו - הרמב"ם, ויש המפרשים דהאי רק לענין כפיה אך לא יורדין לנכסיו.

ובאמת כדעת הר"מ שהביא החינוך כת' המשנה למלך בשם הרשב"א בסוגיין (ב"מ סא:) והוד"ד בריב"ש סי' שה' דס"ל "דאין בי"ד יורדין לנכסיו ומחזירין ללוה דהא איהו דמחייב לאהבורי אבל שיעבוד נכסים ליכא כלל", וכך ס"ל ראשונים נוספים ועיי"ש שהאריך בהסבר דבירהם.

ובמה שכתב דלדעת הרשב"א הא דלא יורדין לנכסיו הוא מטעם שליכא שיעבוד נכסים. כבר הקשו דהנה במצות צדקה אע"פ שאין שיעבוד ניסים פסק הרמב"ם בפ"ז מהל' מתנות עניים היי' ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין מהן מה שראוי לו ליתן", אי"כ יורדין לנכסיו, ע"כ דלא תלי הא דירדין לנכסיו בהא דליכא שיעבוד נכסים. ואק"ל דברי הרמב"ם ס"ל דירדין בדיוא דריבית משום שיש שיעבוד משא"כ הרשב"א דילמא ס"ל דהוי רק ככפירה על מ"ע של יורדין לנכסיו, נראה דאינא כן שהרי בשו"ע יו"ד סי' קס"א בעי' ה' פסק דריבית רצוצה יוצאה בדיינים שיהיו כופין אותו עד שתצא נפשו, אבל אין בי"ד יורדין לנכסיו". וכת' ע"ז בבואור הגה"ו אות יב' וז"ל "דמה שיוצאם הוא משום וחי אחיך וטופין על מצות עשה וכו' (כתובות פו.) אבל לא נתחייב לו כלום שישתעבדו הנכסים וראיה שבמת היתומים פטורים ובגולה חייבין אם הגולה קיימת או הניח אחריות נכסים, רשב"א ריב"ש ושי"פ" עכ"ל.

ע"ג בהשו"ע ס"ל כרשב"א לפי"ד הגר"א הללו והוי כ"מ שהביא בחינוך ולא כדברי הרמב"ם וע"ז הקשה בחורת דעת שם ס"ק ו' וז"ל "ואף שבצדקה שהיא ג"כ מ"ע כמבואר לקמן סי' רמח' סעי' א' דירדין לנכסיו אפשר שהוא מטעם שכתבו התוס' בכתובות מט. ד"ה אכפיה שיש לאוין בצדקה, לא תאמץ ולא תוקפוץ משו"ה הבי"ד מוציאם רבי להפרישם מאיסורא, משא"כ ריבית שהלאוין כבר עבר ועל החזרה ליכא כי אם עשה" עכ"ל. ונראה דקושייתו ברורה דמ"ש צדקה דירדין מריבית שרק מכין עד תצא נפשו (ודאי לא יכל לתרץ דהוא איכא שיעבוד והכח לא, דאדרבא מסתברא איפכא).

ונראה דאולי אפשר להוסיף דעו"ז דכדברי התוס' הנ"ל שהזכיר בחו"ד כת' גם תוס' ב"ב ת. "אכפיה ועל דבריו הקשה שקוב"ש על אתר דהא קימלין דשומר אבידה כשומר שכר מטעמא בפרוטה בר' יוסף והסבירו הראשונים בכמה מקומות בש"ס דטעמא הוי משום דעוסק במצוה פטור מן המצוה - היינו נפטר ממצות צדקה ולכאוי קשיא בכשלמא

ניפטר ממצות העשה מטעם זה, אך לפי"ד התוס' איכא נמי לאוין דבהן ליכא פטור של עוסק במצוה פטור מן המצוה ואכתי מחייב ליתן צדקה לעני. ועי' תירץ "דהלאו בא מכוח חיוב המצוה וכיוון דפטור מן המצוה ממילא ליכא לאו", ובסו"ד "וכמש"כ יש להקשות להסוברים באיכא שיעבוד נכסים בצדקה מאי מהני עוסק במצוה למפטירה, ועי' השיעבוד מכח המצוה וכיוון שפטור מן המצוה ממילא ליכא שיעבוד ניסים, ולפי"ז בשוטה שפטור מן המצוה גם שיעבוד נכסים ליכא ולא כן כתב בקצוה"ח סי' קצ'. בדעת הרמב"ם וכבר הקשה גן בהגהת מחמנה אפרים סי"א מנחלות" עכ"ל. ומתוך כך אברירא לן במקצת דעת הרשב"א. ונראה שקצת יותר מבואר הדבר שפמש"כ הריטב"א בקידושין ו: (הוב"ב גם במל"מ הנ"ל) באם הלוח בריבית לאשה ופרעתו וחזר וקדשה בו מקודשת וז"ל 'במעוה דריבית שפרעם הלוח למלוה קנהו לגמרי וממון גמור הם לו אלא שיש עליו להחזירו ובי"ד מוציאין ממנו (שמא ר"ח רבות הרמב"ם אך אין מוכרח שהרי אפשר להסיברו במוציאים ע"י כופין אותו עד שתצא נפשו ודוחק) ואם מת אין בניו חייבים להחזיר אלא בדבר מסויים מפני כבוד אביהם ולא עוד דאפילו בחזרה לא מתקן לאוי כבמתקן לאו בגזל בהשבון וכו' " עיי"ש. היינו ר"ל דמכיון שכבר עבר על הלאו א"א לתקנו ע"י ההשבה, ומשו"ה בי"ד מצווים להפרישו והם הם כעין דברי החוות דעת.

אך לפי"ז נראה דקשי' דתרת, חדא דלרמב"ם דס: ל דליכא מ"ע להשיב את הריבית (מ"מ - לא מנאה בספר המצוות) אפשר לומר או דס"ל דלא מתקן את הלאו ואזי צריך להפרישו ממנו וממילא שוב הוי כמצוות דצקה דאית בה לאוין שמצווים בי"ד להפרישו מהן ואף בלא שיעבד נכסיו אפשר בנרד אליהן, וממילא שוב לא מוכרח מה שכת' ברשב"א ומה שפסק בשו"ע. אא"כ אפ"ל בהם ס"ל כהרמב"ן דאיכא מ"ע להשיב הריבית, ולכן יכול בריבית לתקן את הלאו ומשו"ב לא כופין אותו, אלא רק על המצוות עשה, אך ודאי לא כך הבינו הריטב"א והחוות דעת שלכאו' ס"ל כרשב"א וסיעתו.

אך שמא אפשר לומר עוד בדבר הזה דאע"פ שס"ל לרמב"ם דאין מצוות עשה אפשר לומר דאיכא השבון כמו שהזכרנו דבריו לעיל בה' מלוה ולוה, וממילא אע"פ שיש לאו איכא נמי אפשרות לתקנא אי"כ הוא דיורדין לנפסיד לא הוי כבר להפרישו גרידא אלא ע"מ שיתוקן הלאו, אך בזה יש לעיין אם לא סגי בכפיה ובעינן דירבו לנכסיו ודלא כמש"כ לעיל.

אמנם בדברי הריטב"א הנ"ל שנהפך ממון הריבית לממון שמור למלוה כבר האריכו המל"מ הנ"ל ובמחנה אפרים מלוה ולמה ה' ריבית סי' א' בעי' ועיי"ש מה שכתב, אך נראה ביש להוסיף באם לא תימא הרי דקונה את כסף הריבית שוב בעינן לברורי היאך מוריש ממון זה לבניו אם אינו שלו, ולא עוד שיורדיו לא זקוקים להחזירו והרי אם לא היה של אביהם הרי גם לא ירשוהו, אלא ע"כ נהפך הממון להיכת של המלוה ומוכח הדבר שקנהו ולא הוי שיעבוד כלשונו של הריטב"א והרשב"א. ואם כן דליכא שיעבוד אז יש שוב להבין מ"ש מצדקה דאע"פ דליכא שיעבוד יכולים לירד לנכסיו ומה שתירצנו לעיל חזינן דלכאו' לא מהני כמבואר.

בספר קצוה"ח גם בסי' לט' ס"ק א' וגם בסי' רצ"ג סק"ג ביאר במאי דירדין לנכסיו דמשמע שיש שיעבוד נכסים צ"ל באף לדעת הרמב"ם והחינוך ליכא שיעבוד נכסים ומאי שנחתין לנכסיה האי מצד כפיה על המצוות כמו שכתבו הי"א בחינוך וכן פסק בשו"ע. אלא כבר הזכיר המחק"א הנ"ל בהטעם הוי עד שאתה כופיפו בגופו כפהו בממונו. וכ"ז לא הוי מצד כפיה על הממון מצד שיעבוד נכסים אלא לכו"ע האי מצד כפיה על המצוות אלא דלרשב"א אין יורדין לנכסיו דלית ליה סברא בעד שאתה כופוהו בגופו כפהו בממונו אך הרמב"ם וש"א"פ ס"ל הני ולכן יורדין לנכסיו.

וודאי שדברים אלו זקוקים לבאור במ"ט לא הזכירו הרמב"ם והחינוך שהוי מצד כפיה על המצוות אלא סתמא ביורדין לנכסיו, ועוד מלישנא דקמאר בסטיר הבנים כמו שהבאנו לעיל נהשי"מ ועוד משמע שישנו שיעבוד רק מאזשהו טעם התורה הפקיע אותו מעל הבנים, וכי הודה ועוד לקא אפשר להוסיף דמדוע הגר"א בביאור לשו"ע על דבריו שראו מצד כפיה על המצוות לא הזכיר גם אחד שרי הרמב"ם שבדרך כלל הם מקור דברי השו"ע, ויל"ע.

אך נראה דלפ"ז אכתי לא הוסבר מ"ש אביהם מהם דלנכסיו יורדים והם פטורים לגמרי (וע"ז רצה לחדש הגאון הרב ר' שמואל רוזובסרי זצ"ל דמצד האמת ישנו שיעבוד שנצבע מחוב ממוני מרודא בהחנות הריבית, אך עכ"פ שאני מכל חוב שבממון, היינו דמכל חוב חוב ההחזרה נובע מעצם הממון של חבירו שיש בידו לטעון ממוני שבך, משא"כ החוב ממוני דהכא חוב ההשבה נובע מצד חיוב המצוה של וחי אחיך עימך (כעו"ז כתבנו בעקר"א לגבי החייב לצאת יד"ש ואכהמ"ל וברוך שכוונתו לדעתו הגדולה).

וממילא כאשר מת האב המלוה פוקע חיוב זה מצד דהוי כעין אין לך בו אלא חידושו היינו דחידשה תורה בזה גדר חוב ממון חדש שפוקע במותו בו ברגע שפוקעת המצוה להשיב, ולפ"ז נראה בא"ש דברי הרמב"ם וש"א"פ בזה, פשיטא בעדיין יש עוד להעמיק ולבאר בסוגיא זו אך קצרה היריעה מלהכיל.